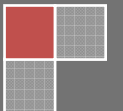


İKV DEĞERLENDİRME NOTU

Kıbrıs'ta Çözüme Ne Kadar Yakınız ya da Gerçekten Yakın mıyız?

Çağdaş ÖZENMİŞ

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI



KIBRIS'TA ÇÖZÜME NE KADAR YAKINIZ YA DA GERÇEKTEN YAKIN MIYIZ?

“En kalıcı anlaşma tarafların masadan eşit derecede gayrimemnun olarak ayrıldıkları anlaşmadır” diyor Henry Kissinger, sadece ulusal güvenlik danışmanı ve dışişleri bakanı şapkasıyla değil, aynı zamanda önemli bir uluslararası politika teorisyeni olarak da tanınan, bir döneme damgasını vuran Amerikalı diplomat. Bu vecizeden mülhem, masaya oturmak için de aynı şeyi söyleyebiliriz pekâlâ. Daha açık bir ifadeyle, tarafların masaya oturmaları için eşit olmasa da birbirine yakın bir *“gayrimemnuniyet”*in söz konusu olması gerektiğini kastediyorum. Kissinger bunu da biliyordu muhakkak, ama muhtemelen söylemeye gerek bile duymadı.

Kıbrıs'tan bahsettiğimiz belli. Türk dış politikasının en öncelikli gündem maddelerinden biri olmaya devam ediyor Kıbrıs uzun yıllardır. Gün geliyor popüleritesini kaybediyor ama hiçbir zaman ikinci plana düşmüyor. Son günler ve son haftalarda, Türkiye'nin yoğun dış gündemine rağmen –NATO Zirvesi, füze savunma sistemi tartışmaları- Kıbrıs konusu yine ajandanın üst sıralarında yer almaya başladı. Bunun 3 temel sebebi olduğunu söyleyebiliriz, bunlar, bu yazının da konusunu oluşturan: bir süredir gerçekleşmesi beklenen Doğrudan Ticaret Tüzüğü (DTT) görüşmelerinin Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komisyonu'nda karara bağlanması (18 Ekim), Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un tarafları telefonla arayarak New York'a görüşmeye davet etmesi (21 Ekim) sonrasında gerçekleştirilen üçlü görüşme (18 Kasım) ve son olarak Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki görüşmelerle ilgili hazırladığı raporunu yayımlaması ve BM Güvenlik Konseyi üyelerine sunması (25 Kasım). Görüldüğü üzere 1 aylık kısa -sında dış politika için bir o kadar uzun- bir zaman zarfında “Kıbrıs” konuşmamız için fazlasıyla bahanemiz oldu. Her yıl Kıbrıs'la ilgili nelerin belirtileceği merak konusu olan İlerleme Raporu'nun adını zikretmedim bile. Ben de bu vesileyle bu gelişmeler ışığında, “çözüm yakın mı, ışık görünüyor mu” sorunsalı çerçevesinde adadaki son durumu değerlendirmek istedim.

Kıbrıs'ta şartlar 2004 öncesine göre çok farklı. 2004 yılının Nisan ayında gerçekleştirilen referandumda, Kıbrıs Türk tarafı evet demesine rağmen “çözüme hayır” kararının çıkması ve aynı yılın 1 Mayıs'ında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Avrupa Birliği'ne üye olması 2004 öncesindeki müzakere şartlarının bir hayli değişmesine yol açtı. Şöyle ki, artık AB'ye üye 27 ülkeden

“En kalıcı anlaşma tarafların masadan eşit derecede gayrimemnun olarak ayrıldıkları anlaşmadır” diyor Henry Kissinger, sadece ulusal güvenlik danışmanı ve dışişleri bakanı şapkasıyla değil, aynı zamanda önemli bir uluslararası politika teorisyeni olarak da tanınan, bir döneme damgasını vuran Amerikalı diplomat. Bu vecizeden mülhem, masaya oturmak için de aynı şeyi söyleyebiliriz pekâlâ. Daha açık bir ifadeyle, tarafların masaya oturmaları için eşit olmasa da birbirine yakın bir “gayrimemnuniyet”in söz konusu olması gerektiğini kastediyorum. Kissinger bunu da biliyordu muhakkak, ama muhtemelen söylemeye gerek bile duymadı.

biri olan GKRY'den bahsediyoruz ve de unutmayalım ki GKRY tüm adayı temsilen Birlik içinde yer alıyor. Şimdi, moda tabirle, "resmin tamamı" nı görmeye çalışalım: 1959'da imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları, "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin kurulması, 1974'te, çok daha önceden başlayan malûm olaylar sebebiyle Türkiye'nin adaya müdahale etmek zorunda kalması, 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ilan edilmesi, 2004'te çözüme yönelik Annan Planı'nın referandumda adanın güneyi tarafından reddedilmesi ve hemen akabinde GKRY'nin tüm adayı temsilen AB'ye üye olması, ve tabii ki tüm bu yıllar içinde bitmek tükenmek bilmeyen müzakereler, değişen liderler, değişen BM genel sekreterleri. Özetle, taraflardan biri 2004 yılında beri AB'ye üye, diğeri ise 1983 yılında bağımsız bir devlet kurmuş fakat AB'ye üye hiçbir devlet tarafından tanınmıyor. İşin bir de ekonomik boyutu var. Taraflardan biri müreffeh, 2008 yılından beri Avro Alanı içerisinde, diğeri söz konusu izolasyonlar sebebiyle Birlik üyelerine doğrudan ticaret dahi gerçekleştiremiyor. Şimdi ilk paragrafı bir daha mı okusak?

BM Güvenlik Konseyi'nin 1964 yılındaki 186 sayılı Kararı sonrasında "iyi niyet misyonu" çerçevesinde Kıbrıs sorunuyla ilgilenen ilk genel sekreter Ban Ki-moon değil. Ondan önce Kurt Josef **Waldheim**, **Pérez de Cuéllar**, çözüme yönelik "Fikirler Dizisi"ni oluşturan Boutros Ghali ve Kofi Annan da Kıbrıs'ta çözüme yönelik çalışmalar yürütmüştü.

Rumlar Kıbrıslı Türkleri çözüme mahkûm, kendilerini ise çözüme ihtiyaçları yok şeklinde görüyorlar

Az önce altını çizdiğim üzere KKTC AB ülkelerine doğrudan ticaret yapamıyor. Aslında 1994 öncesinde durum bundan farklıydı. 1994 yılındaki Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın ilgili kararına kadar, "Kıbrıs Cumhuriyeti" ile 1973 yılında imzalanan ve Kıbrıslı Türklerin de ortak imzasının bulunduğu Ortaklık Anlaşması hükümleri gereğince, KKTC limanlarından AB ülkelerine doğrudan ticaret gerçekleştirilebiliyordu. 2004'te gerçekleştirilen referandumdan iki gün sonra, 26 Nisan tarihinde, AB Bakanlar Konseyi Kıbrıslı Türklerin izolasyonuna son verilmesi için (doğrudan ticareti ve KKTC'ye mali yardımın sağlanmasını içeren bir öneri) Avrupa Komisyonu'ndan bir tüzük hazırlamasını istedi. Kıbrıslı Türklere mali yardım süre içerisinde onaylandı fakat Doğrudan Ticaret Tüzüğü Kıbrıslı Rumların vetosu nedeniyle uygulamaya konamadı. Fakat 1 Aralık 2009 tarihinde Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle Doğrudan Ticaret Tüzüğü için yeni bir umut doğmuş oldu. İlgili antlaşmanın yürürlüğe girmesi ve nitelikli çoğunlukla alınan kararların kapsamının genişletilmesi sonrasında 1 Mart 2010 tarihinde, Avrupa Komisyonu DTT ile ilgili taslağı Avrupa Parlamentosu'na ve Bakanlar Konseyi'ne sundu. Avrupa Parlamentosu Hukuk Servisi'nin konuyla ilgili hazırladığı rapor 18 Ekim tarihinde oylandı ve Hukuk Servisi'nin KKTC limanlarından AB ülkelerine yapılacak ticaretin Avrupa Komisyonu'nun ileri sürdüğü şekilde Ortak Ticaret Politikası çerçevesinde değil GKRY'nin AB ile imzalamış olduğu Katılım Antlaşması çerçevesinde değerlendirilmesine karar verildi. Bu da GKRY'nin veto hakkını muhafaza ettiği anlamına geliyor.

Karar her ne kadar bağlayıcı nitelik taşımasa da, sonraki günlerde AP'de yapılacak bir oylamadan da benzer bir karar çıkacağı yönünde bir izlenim uyandırdığı için önem taşıyor. Ayrıca önemi, izolasyonların kaldırılmasının Türkiye'nin AB ile yürüttüğü üyelik müzakereleri ile ilgisi göz önünde bulundurulduğunda müzakerelere yeni ve taze bir ivme kazandırma ihtimalinden de kaynaklanıyor. Belki de bu, Rum tarafını masaya yaklaştırmak için bir şanstı, KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu'nun dediği gibi "ambargolar ve izolasyonlar kalkarsa Rumlar çözüme motive olacaktır". Ama AP Hukuk İşleri

Komyonu'nda kabul edilen karar Rumları masaya yakınlaştırmaktan çok masadan uzaklaştırmaya yaradı gibi görünüyor.

“İlânihaye müzakere masasında kalamayız ...”

Bu oylamadan üç gün sonra, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon Kıbrıs'taki tarafları, müzakerelerdeki ilerlemeyi ve son durumu görüşmek üzere New York'a davet etti. 18 Kasım tarihinde New York'ta gerçekleştirilen üçlü görüşmeden Ocak ayı sonunda tekrar bir araya gelme kararı çıktı. Görüşme sadece bu kararla değil, sonrasında gerçekleştirilen basın açıklamasında Genel Sekreter Ban Ki-moon'un kullandığı ifadelerle de geniş yankı uyandırdı. *“Kıbrıs halkı ve uluslararası toplum, sonsuz görüşmeler değil, bir çözüm arzusundadır”* ifadelerini kullanmaktan imtina etmeyen Ban Ki-moon bu görüşmeye neden ihtiyaç duyulduğunu açıklarken, bu yılın başlarında adayı ziyaret ettiğinde, her iki taraftaki halkın arasında Kıbrıs'ı yeniden birleştirecek bir çözüm konusundaki umut ve beklentiyi hissedebildiğini ve müzakerelerde gerçek bir ilerleme kaydedildiği belirttikten sonra, yılın sonraki aylarında müzakerelerin net bir ilerleme olmaksızın devam etmesinin beklentileri düşürdüğünü vurguladı. Ban Ki-moon, Kıbrıs'taki barış görüşmelerinin ivme kaybediyor olduğunu ve iki tarafın bir anlaşmaya varması için hâlâ vakit varken ve siyasi ortam buna müsaitken, görüşmelerde ivmenin artırılmasına ihtiyaç duyulduğunu vurguladı. KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu bu konuya ilişkin, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un önümüzdeki Ocak sonuna kadar yoğunlaştırılmış müzakerelere devam edilmesi ve sonrasında Cenevre'de tekrar görüşülmesi kararının kendisi için çok önemli olduğunu vurguladı ve *“İlânihaye müzakere masasında kalamayacaklarını”* ifade etti.

Rum basını bu görüşmeye büyük yer ayırdı. Politis Gazetesi görüşmeleri *“Ban, Ocak Ayı Sonu İçin Cenevre'de Yeni Randevu Verdi - Ültimatom 'İki Ayınız Var'- Ban, Liderlerden Pratik Plan Talep Etti”* başlıklarıyla kamuoyuna yansıttı. Gazetede, BM Genel Sekreteri'nin, taraflara özlü ilerleme sağlamaları için iki ayları bulunduğu şeklinde *“tavsiyede bulunduğu”* aktarıldı. Sadece süre kısıtlaması bile Rumların geleceğe dönük endişe duyması için yeterli oluyor, zira çözümsüzlük, müzakerelerde takvimsiz bir prosedürü esas almak isteyen Rum tarafına pek de hâle getirmiyor.

Önemli olan nicelik değil nitelik...

Bu görüşmenin bir hafta sonrasında da Genel Sekreter Kıbrıs'taki müzakereleri ve son durumu konu alan raporunu yayımladı ve BM Güvenlik Konseyi'ne sundu. Genel Sekreter'in bu raporda hangi ifadeleri kullanacağı uzun süredir merakla bekleniyordu. Nitekim, raporun en çarpıcı olarak nitelendirilebilecek bölümünün, Genel Sekreter'in iki taraf liderlerinin 2008 Eylül'ünden bu yana toplam 88 defa görüştiklerini hatırlattığı, bununla birlikte müzakerelerin başarısının gerçek ölçüsünün liderlerin kaç kere görüşebildikleri değil, zor meselelere iki tarafça da kabul edilebilecek çözümler bulma yolunda elde ettikleri ilerleme olduğunu vurguladığı bölüm olduğu söylenebilir. Genel Sekreter bu konuyla ilgili raporda *“Görüşmüş olmak için görüşmek nihayetinde verimli değildir”* cümlesini sarf etmekten kaçınmadı. Önümüzdeki yılın Mayıs ayında GKRY'de, Haziran'da da Türkiye'de seçim olacağını hatırlatan Genel Sekreter Ban, tüm başlıklarda seçimler öncesinde esaslı bir uzlaşma sağlanamaması durumunda, müzakerelerin askıda kalabileceğini ve hatta ölümcül şekilde başarısız olması yönünde ciddi risk bulunduğunu ifade etti. 2009 yılı sonunda hâkim olan olumlu havanın artık mevcut olmadığına da değinen Genel Sekreter, müzakerelerin başarısı için kamuoyundaki havanın iyileştirilmesi gerektiğini belirtti. Ban, bölgesel ve siyasi aktörlerin, sivil toplumun, adadaki siyasi partilerin ve parlamenterlerin de müzakere sürecine olan desteklerini göstermelerini istedi. Özellikle KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

lideri Dimitris Hritofyas arasında müzakere sürecine ilişkin anlaşmanın gerçekleştiği 21 Mart 2008 tarihinden sonraki gelişmelerden ayrıntılarıyla bahsedilen raporda BM Genel Sekreteri, genel olarak müzakerelere ilişkin görüş ve tavsiyelerine yer verdi. Genel Sekreter müzakere edilen "Mülkiyet" başlığının en karmaşık konu olduğunun farkında olduğunu dile getirdikten sonra, bu konuda 6 aya yaklaşan bir süredir devam eden görüşmelere rağmen, Kıbrıs Özel Danışmanı'nın, ilgili konuda kavramsal bir çerçeve üzerinde anlaşmaya yönelik çabalarda endişe verici bir ilerleme eksikliğinin olduğunu bildirdiğinin altını çizdi. Ban, mülkiyet konusunda, ilke olarak kuzeyde mülkleri olan Rumların "takas, tazminat, iade" şıklarından birini seçme haklarının olması gerektiğini savunan Rum tarafıyla, "kuzeydeki mülklerin yüzde 70-80'inin Rumlara ait olduğunu, eğer tüm Rumlara mülklerinin iadesi izni verilirse, bunun Kıbrıslı Türklerin iki bölgeliliği korumasını imkânsız hale getireceğini" ileri süreren ve bu kapsamda malların iadesini isteyen Rumların sayısında bir "tavan" talep eden Kıbrıs Türk tarafı arasında ciddi görüş farklılıklarının mevcut olduğunu belirtti.

Mülkiyet konusundaki anlaşmazlığın temelindeki etken şu: Rum tarafı Kuzeyde mülkleri olan Rumların "takas, tazminat, iade" şıklarından birini seçme haklarının olması gerektiğini savunurken, Kıbrıs Türk tarafı "kuzeydeki mülklerin yüzde 70-80'inin Rumlara ait olduğunu, eğer tüm Rumlara mülklerinin iadesi izni verilirse, bunun Kıbrıslı Türklerin iki bölgeliliği korumasını imkânsız hale getireceğini" ileri sürüyor ve bu kapsamda malların iadesini isteyen Rumların sayısında bir "tavan" talep ediyor.

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, kendi genel sekreterlik süresi içinde Kıbrıs'ta bir anlaşmaya varılmasını umup ummadığı yönündeki soruya şöyle cevap veriyor: *"Bence olmasını sağlayabiliriz, olması için daha çok çaba göstermeliyiz. Bunun ne zaman olabileceğini söyleyemem ama bugüne kadar yapılan görüşmelerin sayıları ve derinlikleri göz önüne alınırsa, anlaşma erişilebilecek mesafede".*

Görüş farklılıklarının olduğu aşikâr; olmasaydı müzakereler bu kadar uzun sürmez ve bu derece sonuçsuz kalmazdı. Mesele, sorunun başladığı ilk yıllardaki konjonktür ve şartlar bağlamında ele alınırsa çözüm bir o kadar uzak kalmaya devam edecek. İster kabul edelim, ister etmeyelim, Kıbrıs sorunu Türkiye'nin hem AB politikasındaki hem de genel anlamda dış politikasındaki temel dinamik olmaya devam ediyor. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon her fırsatta adanın kaderinin adalıların elinde olduğunu vurgulasa da, hem Kıbrıs'ın Yunanistan dış politikasının en öncelikli konusu olduğunu dile getiren Papandreu'nun Yunanistan'ı hem de bu meseleyi "millî mesele" olarak addeden Türkiye için basit bir sınır sorunu ya da anlaşmazlık olmaktan öte. Sorunun ne yazık ki Türkiye'nin AB serüveniyle de birebir ilintili olması zaten karmaşık olan dengeleri daha da karıştırıyor. Yukarıda da belirttiğim üzere Genel Sekreter'in ağızından çıkan *"Ocak ayında tekrar bir araya gelme kararı aldık"* sözü bile Kıbrıslı Rumlara telaşa sevk etmeye yetti. Sadece masadan kalkan taraf olmamak için müzakere yürütmek ya da yürütüyormuş gibi yapmak uzun vadede ne kadar sonuç verebilir, bu tartışılır. Kıbrıs'ta sular daha da ısınacağı benziyor, suların durulması için de önce kaynaması gerekiyor.

